

ΧΑΜΛΕΤ ΚΑΙ ΔΟΝ - ΚΙΧΩΤ^{*)}

Μας εἶνε γνωστόν, ὅτι ἐξ ὅλων τῶν ἔργων τοῦ Σαίξπηρ, ὁ Χάμλετ εἶνε, ἴσως, τὸ δημοτικώτερον. Ἡ τραγωδία αὐτὴ ἀνήκει εἰς τὰ ἔργα ἐκεῖνα τὰ προσελκύνοντα πάντοτε κόσμον εἰς τὸ θέατρον. Μὲ τὴν σύγχρονον κατάστασιν τοῦ κινήτου παρ' ἡμῖν, μὲ τὴν τάσιν αὐτοῦ πρὸς τὴν αὐτοσυνειδησιν καὶ τὴν σκέψιν, μὲ τὴν πρὸς τὸν ἴδιον ἑαυτὸν του καὶ πρὸς τὴν νεότητά του ἀμφιβολίαν—τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶνε καταληπτό· ἀλλὰ, παρὰ τὰς καλλονὰς ἔσαι πληροῦσι τὸ ἐξοχώτερον ἴσως τοῦτο ἔργον τοῦ νεωτέρου πνεύματος, ἀδύνατον νὰ μὴ θαυμάσῃ τις τὴν μεγαλοφυίαν, ἥτις, συγγενεύουσα ἐν πολλοῖς μὲ τὸν ἥρωά της, τὸν ἀπεχώρισεν ἀφ' ἑαυτῆς διὰ τῆς ἐλευθέρως κινήσεως τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως—καὶ προσέβλεπε τὴν εἰκόνα του εἰς αἰωνίαν μελέτην τοῖς μεταγενεστέροις. Τὸ πνεῦμα, τὸ δημιουργήσαν τὴν εἰκόνα αὐτὴν, εἶνε πνεῦμα βορείου ἀνθρώπου, πνεῦμα σκέψεως καὶ ἀναλύσεως, πνεῦμα βαρῦ, στερημένον ἀρμονίας καὶ φωτεινῶν καλλονῶν, ἀκομψόν, ἀλλὰ βαθύ ὄμως, ἰσχυρόν, ποικίλον, ἀνεξάρτητον, χειραγωγόν. Ἐξ αὐτῶν τῶν κόλπων του ἀπέβηκε τὸν τύπον τοῦ Χάμλετ καὶ δι' αὐτοῦ τούτου ἔδειξεν, ὅτι καὶ ἐν τῇ χώρᾳ τῆς ποιήσεως, ὅπως καὶ εἰς τὰς ἄλλας χώρας τῆς ἐθνικῆς ζωῆς, ἴσταται τοῦτο ὑψηλότερα τοῦ τέκνου του, διότι τὸ ἔνοσεν καθ' ὅλοκληρίαν.

Τὸ πνεῦμα τοῦ μεσημβρινοῦ ἀνθρώπου ἀνεπαύθη ἐπὶ τῆς δημιουργίας τοῦ Δὸν-Κιχώτ, πνεῦμα φωτεινόν, εὐθυμον, ἀφελές, ἀντιληπτικόν, μοι φθάνον εἰς τῆς ζωῆς τὸ βάθος, μὲ περιβαλλόν, ἀλλ' ἀντανაკλῶν πάσας αὐτῆς τὰς φάσεις. Δὲν δυνάμεθα ἰδῶ ν' ἀντιστῶμεν εἰς τὸν πόθον οὐχὶ νὰ χαράξωμεν παράλληλον μεταξὺ Σαίξπηρ καὶ Σερβάντες, ἀλλὰ μόνον νὰ δεῖξωμεν σημεῖα τινὰ διαφορᾶς καὶ ὁμοιότητος μεταξὺ αὐτῶν. Σαίξπηρ καὶ Σερβάντες, θὰ σκεφθοῦν μερικοί, ποῖα ἰδῶ χωρεῖ σύγκρισις; Ὁ Σαίξπηρ ὁ γίγας αὐτός, ὁ ἡμίθεος. . . Ναι, ἀλλὰ καὶ ὁ Σερβάντες δὲν ἐμφανίζεται ὡς πυγμαῖος πρὸ τοῦ γίγαντος τοῦ δημιουργήσαντος τὸν «Βασιλέα Λήρ», ἀλλ' ὡς ἀνθρώπος καὶ ἀνθρώπος τέλειος· ὁ ἀνθρώπος δι' ἀδικιοῦτάς νὰ ἴσταται θαρραλέως καὶ πρὸ ἡμιθέου ἀκόμη. Ἀναντιρρήτως, ὁ Σαίξπηρ ἐξευτελίζει τὸν Σερβάντες—καὶ ὄχι μόνον αὐτὸν—διὰ τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἰσχύος τῆς φαντασίας του, διὰ τῆς λάμψεως ὑψίστης ποιήσεως διὰ τοῦ βάθους καὶ τῆς εὐρύτητος κολοσσαίας διανοίας, εἰς τὴν μυθιστορίαν ὄμως τοῦ Σερβάν-

τες δὲν θὰ εὔρητε οὔτε ἐξηυτελισμένα εὐφυολογήματα, οὔτε βεβιασμένας συγκρίσεις, οὔτε προσποιητὰ ὀξύμωρα, ὡς ἐπίσης δὲν θὰ εὔρητε εἰς τὰς σελίδας τῆς τοῦς ἀποκεφαλισμούς, τῶν ὀφθαλμῶν τὰς ἐξορούσεις, ὅλον αὐτὸ τὸ αἰματωκύλισμα, τὴν σιδηρᾶν αὐτὴν καὶ βλακώδη σκληρότητα, κληρονομίαν τρομερᾶν τῶν μέσων αἰώνων τῆς βαρβαρότητος, βραδύτερον ἐξαλειφομένην εἰς τὰς βορείας σκληροτραχίλους φύσεις καὶ τοῦτο ἐνῶ ὁ Σερβάντες, ὅπως καὶ ὁ Σαίξπηρ, ἦτο σύγχρονος τῆς νυκτὸς τοῦ ἀγίου Βαρθολομαίου, ἐπὶ πολὺ δὲ ἀκόμη, μετ' αὐτούς, οἱ αἰρετικοὶ ἐκχίοντο καὶ τὸ αἷμα ἐχύνετο καὶ οὔτε θὰ παύσῃ ἴσως καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ χύνεται. Οἱ μέσοι αἰῶνες ἐξεδηλώθησαν ἐν τῷ «Δὸν-Κιχώτι» δι' ἀντανεκλασεως τῆς ἐπαρχικῆς ποιήσεως, διὰ τῆς μυθικῆς χάριτος αὐτῶν ἐκείνων τῶν μυθιστοριῶν τὰς ὁποίας ὁ Σερβάντες τόσο καλοκαγαθῶς ἐνέπαιξε καὶ πρὸς τὰς ὁποίας ὁ ἴδιος ἐπλήρωσεν οὐχ' ἤττον τὸν τελευταῖον φόρον εἰς τὸ «Περσικὸς καὶ Σιγισμούνδα». Ὁ Σαίξπηρ λαμβάνει τὰς εἰκόνας του πανταχόθεν—ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ἐκ τῆς γῆς—τίποτε δὲν τὸν ἐμποδίζει, τίποτε δὲν δύναται ν' ἀποφύγῃ τὸ πανδιὰπεραστικόν του βλέμμα· τὰς ἀποσπᾷ μὲ δύναμιν ἀκατανίκητον, μὲ δύναμιν αἰετοῦ, ἐπιπίπτοντος ἐπὶ τοῦ θύματός του. Ὁ Σερβάντες ὀδηγεῖ θωπευτικᾶ πρὸ τοῦ ἀναγνώστου τὰς εὐαρίθμους αὐτοῦ εἰκόνας, ὡς πατὴρ τὰ τέκνά του, λαμβάνων μόνον ὅ,τι εὐρίσκεται πλησίον του, τὸ πλησίον ὄμως τοῦτο τὸσον τοῦ εἶνε γνώριμον! Πᾶν τὸ ἀνθρώπινον φαίνεται ὑποχείριον εἰς τὴν κραταιὰν μεγαλοφυίαν τοῦ ἀγγλοῦ ποιητοῦ· ὁ Σερβάντες ἀντλεῖ τὸν πλοῦτόν του ἐκ μόνης τῆς ἰδίας του ψυχῆς, διαυγοῦς, ἡμέρου, πλουσίας εἰς βιωτικὴν πείραν, μὴ σκληρουνθείσης ὄμως ὑπ' αὐτῆς· οὐχὶ ματζιώς, εἰς διάστημα ἑπταετοῦς βαρείας αἰχμαλωσίας, ὁ Σερβάντες ἔμαθεν, ὡς ὁ ἴδιος ἔλεγε, τὴν ἐπιστήμην τῆς ὑπομονῆς· ὁ ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ κύκλος, εἶνε στενωτέρος τοῦ Σαίξπηρειου, ἀλλ' ἐν αὐτῷ, ὅπως καὶ εἰς ἐκάστην χωριστὴν ὑπαρξιν, ἀντανεκλάται πᾶν τὸ ἀνθρώπινον. Ὁ Σερβάντες δὲν θὰ σᾶς φωτίσῃ μὲ λόγον ἀστραπηφόρον, δὲν θὰ σᾶς συγκλονίσῃ μὲ τὴν τιτάνειον δύναμιν νικηφόρου ἐμπνεύσεως· ἡ ποιησίς του, δὲν εἶνε Σαίξπηρειος, θολὴ ἐνίοτε θαλάσσα, ἀλλ' εἶνε βαθύς ποταμὸς, ἡσύχως ρέων μεταξὺ ποικιλοσχήμεων ἀκτῶν, μικρὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον ἐλκνόμενος, συναρπαζόμενος πανταχόθεν ἀπὸ τὰ διαφανῆ του κύματα, ὁ ἀναγνώστης εὐφροσύνως παραδίδεται εἰς τὴν ἀληθῶς ἐπικὴν ἡρεμίαν καὶ ὁμαλότητα τῆς ροῆς αὐτοῦ. Ἡ φαντασία μετὰ πόθου ἀνα-

*) Τέλος.

καλεί πρὸ αὐτῆς τὰς εἰκόνας τῶν δύο συγχρόνων ποιητῶν, οἵτινες καὶ ἀπέθανον τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τὴν 26ην Ἀπριλίου τοῦ 1616. Ὁ Σερβάντες, πιθανῶς, δὲν ἐγνώριζε τίποτε περὶ Σαίξπηρ· ἀλλ' ἔμεγας τραγικός, ἐν τῇ ἡμερίᾳ τοῦ εἰς Στρατφόρδην οἴκου του, ὅπου ἀπεσύρθη τρία ἔτη πρὸ τοῦ θανάτου, ἠδύνατο ν' ἀναγνώσῃ τὸ περίφημον μυθιστόρημα, μεταφρασμένον ἤδη εἰς τὴν ἀγγλικήν... Εἰκὼν, ἀξία τοῦ χρωστήρος ζωγράφου - φιλοσόφου. Ὁ Σαίξπηρ, ἀναγινώσκων τὸν Δὸν - Κιχῶτ! Εὐτυχεῖς αἱ χῶραι, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ἀναφαίνονται τοιοῦτοι ἄνθρωποι, διδάσκαλοι συγχρόνων καὶ μεταγενεστέρων!

Εἰς Ἄγγλος λόρδος (καλὸς κριτὴς ἐπὶ τοῦ προκειμένου) ἀπεκάλει ἐνώπιόν μας τὸν Δὸν-Κιχῶτην ὑπόδειγμα πραγματικῆς τζέντελμαν. Πράγματι, ἐὰν ἡ ἀπλότης καὶ τῆς συμπεριφορᾶς ἡ ἡμερία ἀποτελοῦν διακριτικὸν σημεῖον τοῦ λεγομένου καθὼς πρέπει ἀνθρώπου, ὁ Δὸν-Κιχῶτης ἔχει πληρῆς δικαίωμα ἐπὶ τοῦ τίτλου τούτου. Εἶνε ἀληθὴς ἰδαλγός, ἀκόμη καὶ ὅταν αἱ ἀστεῖαι θεραπεινίδες τοῦ δουκὸς τοῦ σαπουνίζοντος ὄλον τὸ πρόσωπον. Ἡ ἀπλότης τῶν τρόπων του πηγάζει ἐκ τῆς ἐλλείψεως τοῦ ὅ,τι ἡμεῖς θ' ἀπεφασίζαμεν νὰ ὀνομάσωμεν φιλαυτίαν του καὶ ὅχι οἴησιν· ὁ Δὸν Κιχῶτης δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὸ ὑποκείμενόν του, σεβόμενος δὲ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους, οὔτε σκέπτεται νὰ κοκορευθῇ· ἐνῶ ὁ Χάμλετ, μ' ὄλον τὸ κυμῶν αὐτοῦ περιβάλλον, μᾶς φαίνεται, ἐπιτρέψατε τὴν γαλλικὴν ἔκφρασιν, *ayant des airs de parvenu*· εἶνε ταραχοποιός, ἀγροίκος μάλιστα ἐνίοτε, ἐπιδεικνύεται καὶ χλευάζει. Ἀλλὰ τοῦ ἐδόθη ὅμως ἡ δύναμις ἰδιορρυθμίου καὶ ἀκριβοῦς ἐκφράσεως—δύναμις ἰδιαίττουσα εἰς πᾶν ἄτομον σκεπτόμενον καὶ ἐπεξεργαζόμενον ἑαυτὸ—καὶ διὰ τοῦτο ὅλως ἀπρόσιτος εἰς τὸν Δὸν-Κιχῶτην. Τὸ βάθος καὶ ἡ λεπτότης τῆς ἀναλύσεως εἰς τὸν Χάμλετ, ἡ πολυμερὴς αὐτοῦ μέρψωσις (μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἐξεπαιδεύθη εἰς τὸ πανεπιστήμιον τῆς Βυττεμβέργης) ἀνέπτυξαν ἐν αὐτῷ καλαισθησίαν σχεδὸν ἀλάθηστον. Εἶνε ἐξαίρετος κριτικὸς καὶ αἰ πρὸς τὰς ἠθοποιούς συμβουλαὶ του εἶνε καταπληκτικῶς ὀρθαὶ καὶ ἐξυπνοί· τὸ αἶσθημα τοῦ ὄραίου εἶνε σχεδὸν ἐπίσης ἰσχυρὸν ἐν αὐτῷ, ὅπως τὸ αἶσθημα τοῦ καθήκοντος εἰς τὸν Δὸν-Κιχῶτην.

Ὁ Δὸν-Κιχῶτης σέβεται βαθέως πάντα τὰ καθεστῶτα, τὴν θεοσκείαν, τοὺς μονάρχας καὶ δούκας, ὧν δὲ συγχρόνως ἐλεύθερος, ἀναγνωρίζει τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἄλλων. Ὁ Χάμλετ ὑβρίζει καὶ βασιλεῖς καὶ αὐλικούς, κατ' οὐσίαν δὲ εἶνε τυραννικὸς καὶ μισαλλόδοξος.

Ὁ Δὸν-Κιχῶτης εἶνε μὲν ἰσχυρὸς ἐγγράμματος· ὁ Χάμλετ, πιθανῶς, ἐκράτει ἡμερολόγιον· ἐκεῖνος, παρ' ὄλην του τὴν ἀμάθειαν, ἔχει ὀρισμένας ἰδέας περὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Κράτους, περὶ τῆς

διοικήσεως. Ὁ Χάμλετ δὲν εὐκαιρεῖ, ἀλλὰ καὶ δὲν ὑπάρχει λόγος ν' ἀσχολῆται μ' αὐτά.

Ὁ Χάμλετ, ἐν ἀνάγκῃ, εἶνε δόλιος, σκληρὸς μάλιστα. Ἐνθυμηθῆτε τὸν ὄλεθρον, ὃν παρεσκεύασεν εἰς τοὺς δύο ἀπεσταλμένους τοῦ βασιλέως αὐλικούς καὶ τὸν λόγον του περὶ τοῦ Πολωνίου, ὃν ἐφόνησε. Ἄλλως δὲ ἡμεῖς εἰς τοῦτο βλέπομεν τὴν ἀντανάκλασιν τῶν πρὸ μικροῦ παρελθόντων μέσων αἰώνων. Ἐξ ἄλλου, εἰς τὸν τίμιον, τὸν δικαίον Δὸν-Κιχῶτην, ἀναγκαζόμεθα νὰ παρατηρήσωμεν κλίσιν πρὸς ἓνα ἡμιένεχον, ἡμιαθῶν δόλον, πρὸς τὴν αὐταπάτην, κλίσιν σχεδὸν πάντοτε ἰδιαίττουσαν εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ἐνθουσιαστοῦ. Ἡ διήγησις του περὶ τῶν ὄσων εἶδεν εἰς τὸ σπήλαιον Μοντεζίνος, εἶνε φανερὰ ἐπιπόνησις του, ἣτις ὅμως δὲν ἠπάτησε τὸν κουτοπόνηρον Σάντσο - Πάνσα.

Ὁ Χάμλετ ἐκ τῆς παραμικρᾶς ἀποτυχίας ἀποθαρρύνεται καὶ παραπονεῖται, ὁ δὲ Δὸν-Κιχῶτης, ξυλοκοπηθεὶς ἀπὸ τοὺς ἐγκληματίας τοῦ κατέργου μέχρις ἐκμηδενίσεως, οὐδαμῶς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς ἐπιτυχίας τῆς ἐπιχειρήσεώς του. Οὕτω καὶ ὁ Φουριέ, λέγοντος, καθημερινῶς, ἐπὶ πολλὰ ἔτη, ὦριζε συνεντευξίν εἰς κάποιον ἀγγλὸν καλῶν αὐτὸν διὰ τῶν ἐφημερίδων, ἵνα τὸν ἐφοδιάσῃ μὲ ἐν ἑκατομμύριον φράγκων πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν σχεδίων του—καὶ ὁ ὅποιος βέβαια οὐδέποτε παράυσιόσθη. Ἀνεπιτηρήτως εἶνε τὸ πρᾶγμα πολὺ γελοῖον· ἀλλ' ἰδοὺ τί μᾶς ἔρχεται κατὰ νοῦν· οἱ ἀρχαῖοι ἀπεκάλουν τοὺς θεοὺς αὐτῶν φθονεροὺς καὶ ἐν ἀνάγκῃ ἐθεώρουν λυσαιτελεῖς νὰ τοὺς ἐξευμενίζον μὲ ἐκουσίους θυσιᾶς (ἐνθυμηθῆτε τὸν ὑπὸ τοῦ Πολυκράτους ριφθέντα εἰς τὴν θάλασσαν δακτύλιον)· διατί καὶ ἡμεῖς νὰ μὴ πιστεύωμεν ὅτι κάτι γελοῖον ὀφείλει ἀφεύκτως νὰ συναδεύῃ τὰ ἔργα, αὐτὸν τὸν χαρρακτῆρα ἐκείνων, εἰς οὓς ἀνετέθη κάποιον μέγαν ἔργον, ὡς φόρος, ὡς ἐξἱλαστήριος θυσία εἰς τοὺς φθονεροὺς θεοὺς; Καὶ ὅμως ἀνευ αὐτῶν τῶν γελοίων παραδοξοφειρετῶν, δὲν θὰ προώδευεν ἡ ἀνθρωπότης—καὶ οἱ Χάμλετ δὲν θὰ εὐρισκον ἐπὶ τινῶν πραγμάτων νὰ σκέπτονται.

Καὶ ὁ Χάμλετ καὶ ὁ Δὸν-Κιχῶτ ἀποθνήσκουσι συγκινητικᾶ, πόσον ὅμως διάφορον εἶνε τὸ τέλος αὐτῶν. Ὁρατοὶ εἶνε οἱ τελευταῖοι λόγοι τοῦ Χάμλετ. Ταπεινοῦται, ἡρεμεῖ, διατάττει τὸν Ὁράτιον νὰ ζῆ, θνήσκων ἐκφράζεται ὑπὲρ τοῦ νέου Φορτινβράς, τοῦ ἀκκληδιότου ἀντιπροσώπου τοῦ κληρονομικοῦ δικαίωματος. . . ἀλλὰ τὸ βλέμμα τοῦ Χάμλετ δὲν φέρεται εἰς τὸ μέλλον. . . «Τὰ λοιπὰ... σιωπῆ» λέγει ὁ θνήσκων σκεπτικὸς—καὶ πράγματι δὲν ὀμιλεῖ πλέον. Ὁ θάνατος τοῦ Δὸν-Κιχῶτου πληροῖ τὴν ψυχὴν ἀρρήτου συγκινήσεως. Τὴν στιγμὴν

αὐτὴν πᾶσα ἡ μεγάλη σημασία τοῦ προσώπου τούτου γίνεται εἰς ἕκαστον προσιτή. Ὄταν ὁ πρῶν δορυφόρος του, θέλων νὰ τὸν παρηγορήσῃ τῷ λέγει ὅτι δὲν θ' ἀργήσουν νὰ ἐπιδοθῶν ἐκ νέου εἰς ἱπποτικάς περιπλανήσεις «Ὁχι, ἀπαντᾷ ὁ ἐπιθανάτιος—ὄλ' αὐτὰ γιὰ πάντα πέρασαν καὶ ζητῶ ἀπὸ ὅλους συγχώρησιν· δὲν εἶμαι ὁ Δὸν-Κιχώτης πλέον, εἶμαι ὁ Ἄλόνζος ὁ καλός, ὅπως μὲ ὠνόμαζαν ἄλλοτε — Alonso el Bueno.»

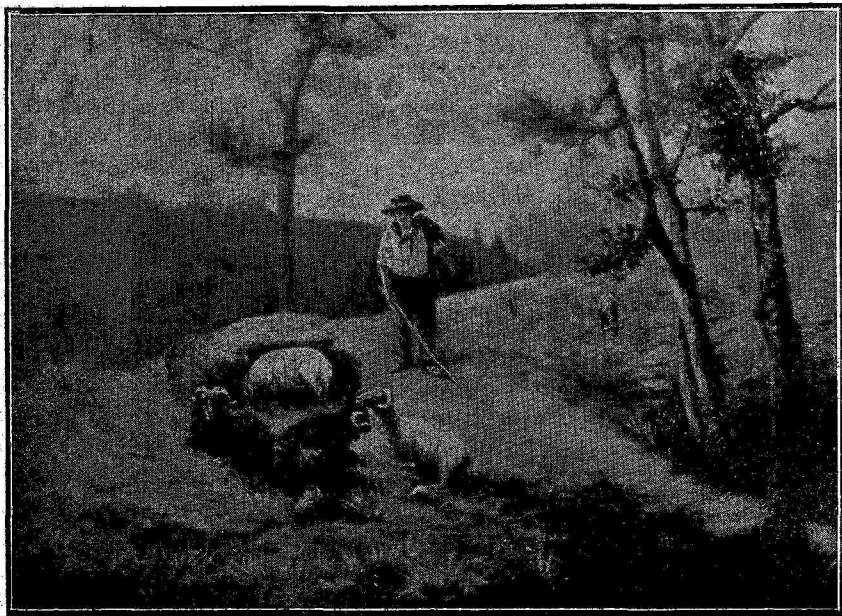
Ἡ λέξις αὐτὴ εἶνε θαυμασία· ἡ μνημόνευσις τοῦ ἐπιθέτου τούτου διὰ πρῶτην καὶ τελευταίαν φοράν, συγκλονίζει τὸν ἀναγνώστην. Ναι, αὐτὴ

καὶ μόνη ἡ λέξις ἐνέχει ἀκόμη σημασίαν πρὸ τοῦ προσώπου τοῦ θανάτου. Ὅλα παρέρχονται, ὅλα ἐξαφνίζονται, τὸ ὕψιστον ἀξίωμα, ἡ ἐξουσία, ἡ πηγύθμιος μεγαλοφυΐα, τὰ πάντα εἰς τέρραν μεταβάλλονται.

Ὅ,τι μεγάλο πρᾶγμα γήινο
καπνὸς γίνεται καὶ φεύγει....

—τὰ καλὰ ὅμως, ἔργα δὲν ἐξαφνίζονται, ἀλλ' εἶνε διαρκέστερα καὶ αὐτῆς τῆς ἀστράπηθόλου καλλονῆς· «θὰ παρέλθωσιν ὅλα, εἶπεν ὁ Ἀπόστολος—μόνον ἡ ἀγάπη θὰ μείνῃ».

Π. Α. ΑΕΙΩΤΗΣ

Ἰουλίτας Συμμελίδου.

Ὁ ποιμὴν.

Ἰουλίτας Συμμελίδου.

Ἡ βοσκοπούλα.